

MATE ZORIĆ

NIKOLA TOMMASEO I PJESNIKINJA
ANA VIDOVIĆEVA IZ ŠIBENIKA

No zlo nije bilo u tome što su se objavljivali računi o opranom rublju i mjenice, što se proučavala tačna godina Danteova rođenja, Tassova bolest, Foscolovi dugovi i djevojke iz Recanatija o kojima je sanjao siromah Leopardi: sve može biti korisno povijesti, samo ako se tim možemo poslužiti da bolje objasnimo značaj neke ličnosti ili običaje nekoga vremena.

(B. Croce)

1. U Tommaseovu životu i radu značajan su udio imala brojna prijateljstva i poznanstva s ljudima iz različitih društvenih i nacionalnih sredina. Taj ponosni romantički osamljenik imao je, dapače, visoko mišljenje o blagodatima postignutim zaslugom prijatelja, – vlastiti život vidio je kao u nekoj idealnoj slici što su je sačinjavali, dijelom, i susreti i blagotvorni utjecaj drugih, kako nam to prikazuje u svojim autobiografskim djelima,¹ no kadšto i u onima prividno »objektivnije« prirode. Održavajući uske veze s najistaknutijim ličnostima suvremene talijanske književnosti i političkog života, Tommaseo nije zaboravljao ni na velik broj manjih svojih suvremenika koje je upoznao kako u Italiji tako i u Francuskoj i u Grčkoj za vrijeme prvoga i drugog izgnanstva. Istovremeno se zanimao za skroman rad poznanika iz Dalmacije i za životna zbivanja brojnih prijatelja iz rodnog mjesta, kojih ime danas »živi« još jedino na stranicama *Intimnog dnevnika*² ili se susreće u mnoštvu neobjavljenih pisama njegove ostavštine u središnjoj nacionalnoj biblioteci u Firenci. Prijateljskim savjetima, praktičnim uslugama i preporukama, a katkada i oštrim ukorima i primjedbama, nastojao je da im pomogne, ali i da utječe na njihove stavove. Taj je odnos dobio osobito izrazit oblik godine 1847, kada je u povodu jedne od periodičkih godina gladi i oskudice objavio knjigu *Intorno a cose dalmatiche e*

¹ Usp. Aldo Borlenghi, *Niccolò Tommaseo e il romanticismo italiano*, Milan, 1957, str. 124.

² N. Tommaseo, *Diario intimo*, Turin, 1946,³ *passim*.

triestine, namijenivši svu dobit nesretnom stanovništvu Šibenika i okoliše: i tom je prilikom na različite načine utjecao na viđenije sugrađane, kao što je ranijih godina, za redovitih posjeta rodnom domu, okupljao oko sebe najintimnije poznanike (Popovića, Cortellinija, liječnika Jadrova i neke druge), nastojeći prenijeti na njih svoja, tada moderna, etička i liberalna shvaćanja. Te su se veze potvrdile i u danima Tommaseova boravka u austrijskom zatvoru početkom 1848. i ponovno, na vijest o padu apsolutizma, dne 23. ožujka iste godine.³

Tommaseov udio u tim vezama nije uvijek bio aktivne, pokroviteljske ili didaktične prirode. Romantički je književnik dosta primio i naučio ne samo od većih i najvećih svojih suvremenika (Rasminija, Capponija, Manzoniya) nego i od manjih i najmanjih koji su makar nekim činom, postupkom ili stavom djelovali na oblikovanje njegove bogate i složene osobnosti. U spomenutoj studiji Aldo Borlenghi govori o prvoj, izrazito romantičko-subjektivnoj fazi Tommaseova stvaralaštva i životnog puta, analizirajući ona prijateljstva (s Capponijem, Poerijem, Šibenčaninom Antom Marinovićem, Filipijem, Biacom, Rosminijem, Scaviniem) što su odigrala određenu ulogu u formiranju njegove mladenačke ličnosti. No upravo u drugoj fazi, u kojoj će mu poći za rukom da ostvari svoju dominantnu misao »uscir di sé«, Tommaseo će uspostaviti književne i prijateljske veze s novim ljudima, osobito u južnoslavenskim zemljama. Te nove veze neće bitnije utjecati na duhovnu evoluciju već zrele Tommaseove osobnosti, ali će manje ili više pridonijeti oblikovanju nekih književnih pothvata ili upotpunjavanju njegova poznavanja naših naroda, književnosti i jezika.

Prirodno je da nas prvenstveno zanimaju Tommaseovi poznanici Hrvati i Srbi iz Dalmacije i ostalih naših pokrajina. To su u prvom redu brojni predstavnici hrvatskoga i srpskoga književnog i političkog buđenja, što se razvijalo usporedo s talijanskim *risorgimentom*, a u neposrednoj vezi s češkim i poljskim nacionalnim pokretima. U četrdesetim godinama Tommaseo je s nekima od tih ljudi razgovarao (s Kukuljevićem, Dimitrijevićem i Njegošem, a od Slovaka s čuvenim J. Kollárom), izmijenio poneko pismo (s Gajem, Vrazom, Babukićem, Kukuljevićem, Njegošem, Rajčićem, Banom), pokušavajući djelovati na njihov pjesnički i politički rad. Slali su mu knjige i novine, jer su ga visoko cijje-

³ Tommaseo je nastojao da se u Šibeniku otvori pučka štedionica i javna biblioteka, te da se pošume goli brežuljci u neposrednoj okolici. Vijest o padu apsolutizma i oslobodenju Tommasea iz mletačkog zatvora izazvala je oduševljene manifestacije koje su potrajale preko cijelog dana (23. ožujka) i duboko u noć. Kavana Zanchi promijenila je ime (*Caffè Tommaseo*), a isto tako i dotadašnji trg Rialto i Duga ulica (*Piazza Tommaseo* i *Contrada Tommaseo*). Ove i neke druge podatke nalazimo u neobjavljenoj korespondenciji Nikole Tommasea sa Špirom Popovićem što se čuva u Tommaseovoj rukopisnoj ostavštini u firentinskoj središnjoj nacionalnoj biblioteci (sv. 115. i 178). Raspoloženje Šibenčana podudaralo se sa željama »narodne skupštine trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije« koja je u Narodnom domu u Zagrebu jednoglasno zaključila da se Beču podnese trideset narodnih zahtjevanja, od kojih dvadeseto izričito traži da se smjesta oslobodi »slavni naš spisatelj i domovine vrijedni sin Nikola Tommaseo« (usp. N. Tommaseo, *Iskrice*, IV izdanje, uvod napisao Ivan Milčetić, Zagreb, 1888, str. LXX).

nili, računajući na njega kao na iskrenog slavenskog rodoljuba.⁴ Zato su njegova izdanja iz tih godina vrlo pozitivno ocjenjivali, uspoređujući ga, po značenju za naš narod u Dalmaciji, s Mickiewiczem, pjesnikom prorokom Poljaka.⁵ Slično su o njemu pisale i suvremene srpske novine.⁶ Mjestimično su ta priznanja prelazila u nekritičko obožavanje Tommaseove evropske književne veličine.⁷ No najtrajnije i najbrojnije književne i ljudske dodire Tommaseo je imao baš na periferiji »ilirskog« kruga, u Dalmaciji, i to upravo za svog prvog putovanja nakon povratka iz prvoga prognanstva i boravka u Francuskoj i na Korzici. To je poglavlje u Tommaseovu životu koje Raffaele Ciampini naziva »la scoperta della Dalmazia«,⁸ a koje je imalo i značajnih književnih reperkusija (npr. niz *Iskrica*, zbirku *Canti popolari* itd., esej *Dei canti del popolo serbo e dalmata*). Izravno ili neizravno, ti su naši ljudi i skromni literarni pregaoci (Špiro Popović, Stipan Ivičević, Franjo Carrara, Marko Antun Vidović, Stipe Ivačić, Donato Fabijanić, Mihajlo Jerolim Granić, Augustin Antun Grubišić, Ivan Brozović, Ivan Franceschi, Marko Kažotić, Ferdinando Pellegrini i dr.) bili ujedno i posrednici između slavenskog svijeta, što je zapadnoevropske romantičare toliko privlačio, i značajnog talijanskog pjesnika koji je tada dublje i autentičnije negoli ranije osjetio poziv rodnog mu kraja i njegovih ljudi, osobito skromnog i zapostavljenog puka.⁹

2. U nizu novih Tommaseovih poznanika i korespondenata iz Dalmacije, posebno značenje imaju supruzi Ana i Marko Antun Vidović, Šibenčani, koji su u svom književnom radu, na hrvatskom i talijanskom jeziku osjetili zračenje njegove romantičke osjećajnosti i misaonosti i pružili mu, istovremeno, znatnu pomoć u prikupljanju građe za zbirke originalnih i prevedenih narodnih pjesama (*Canti popolari illirici* i neobjavljene *Pjesme puka dalmatinskoga*). Ana Vidović bila je kei dose-

⁴ Usp. Josip Horvat-Jakša Ravlić. »Pisma Ljudevitu Gaju«, *Grada JAZU*, Zagreb, 1956, br. 26, str. 488; *Danica ilirska*, Zagreb IX/1843, br. 23, str. 91–92; I. Milčetić. »Nikola Tommaseo«, *Hrvatsko kolo*, Zagreb, I/1905, str. 308–336; Jean Dayre, »Kukuljević i Tommaseo«, *Obzorova Spomen-knjiga*, Zagreb, 1935, str. 139–140; M. Zorić, »Nekoliko pisama iz ostavštine Nikole Tommasea«, *Zadarska revija*, VIII/1959, br. 4, str. 403–415.

⁵ Usp. *Danica ilirska*, Zagreb, X/1844, br. 9, str. 36.

⁶ Usp. *Novy serbskij ljetopis*, Budim, XV/1841, knj. 54, str. 77; u beogradskoj *Podunavki* spominju se »tri zvijezde na nebu slavenskom«, tj. N. Tommaseo, P. Pre-radović i O. Pucić (»Dopis iz Zagreba«, 1844, br. 11, str. 44), a za *Iskrica* kaže se da su »s ognjišta najdublje i najčistije ljubavi prema svomu rodu i domu, riječi svete, progovorene iz silny usta proroka, blistajuće kao zraci od munje ili dragušice« (*ib.*). Nešto kasnije izašla je u *Podunavki* i 31 »iskrica« Tommaseova (1844, br. 1–18; 1845, br. 29–52).

⁷ Npr. u pismu Stipana Ivičevića od 4. srpnja 1842. Pismo se čuva u firentinskoj Središnjoj nacionalnoj biblioteci (sv. 92).

⁸ Usp. R. Ciampini, *Vita di Niccolò Tommaseo*, Firenze, 1945, str. 287. i d.

⁹ Zabilježivši u jednoj prigodi da žali što je odveć kasno spoznao koliko se dobra moglo učiniti pišući za slavenski rod koji je još mlad (usp. N. Tommaseo, *o. c.* u bilj. 2, str. 405), tužio se drugom prilikom da je njegova ličnost počinjena između dviju narodnosti, od kojih je jedna u kolijevci, a druga u mrtvačkim nosilima« (usp. N. Tommaseo-G. Capponi, *Carteggio inedito*, Bologna, 1911, vol. II, str. 358).

ljenog Talijana iz Vicenze, Nikole Vusija, no asimilirana do te mjere u našoj sredini da je svojim književnim radom u narodnom jeziku i obliku pretekla mnoge suvremenike čisto hrvatskog podrijetla i slavenskih rodoljubnih osjećaja. Mada, kao žena, nije imala školske spreme, vrlo je rano osjetila sklonost maštanju i poetskom oblikovanju, dopunivši svoju kulturu čitanjem talijanskih klasika (Petrarke i, čini se, prvenstveno Ariosta i Metastasija) i nekih stranih pisaca u talijanskom prijevodu. Za boravka u Pagu, gdje je njezin suprug bio kancelist u lokalnoj preturi, započela je pisati stihove s jednim ciljem da dade oduška bujnoj imaginaciji i toplim čuvstvima ženskog srca.¹⁰ U skladu s tom romantičnom poetikom običavala je improvizirati svoje stihove u večernjem polumraku i u krugu prijatelja i ljubitelja lijepe književnosti, uz zvukove citre ili *carillona*.¹¹ Ona je dakle »pjevala«, kao što će ju nešto kasnije hvaliti Tommaseo, i sam poklonik takve »autentične« poezije shvaćene kao neposredan izljev srca prožeta čistom toplinom ljudskog čuvstva:

La signora Ana Vidovich, da gentile istinto guidata al verseggiare, richiama l'arte all'origine, canta i versi che scrive. Se questo facessero molti verseggianti lodati, s'accorgerebbero forse che quei loro periodi, con ricercata varietà di pose composti, varietà che ad altro non riesce che a turbare il corso limpido dell'affetto, que' loro periodi non è poesia.¹²

¹⁰ Usp. A. Vidović, *Romolo ossia la fondazione di Roma*. Zadar, 1856. str. I-II.

¹¹ Usp. Arduino Berlam, »I conti Vidovich da Sebenico e loro corrispondenza coi più famosi letterati del loro tempo«, *La Porta orientale*, Trst, IV/1934, str. 281-285. Prema Berlamu, Anin portret, djelo slikara Salghetija, koji je tu lijepu ženu prikazao okruženu slavenskim vilama, čuvao se u kući konese Marije de' Medici u Zadru.

¹² Usp. »Cenni della letteratura veneta d'oggi«, I, XXXIII u N. Tommaseo, *Studi critici*, Mleci, 1843, vol. II, str. 348. i N. Tommaseo, *Intorno a cose dalmatiche e triestine*, Trst, 1847, str. 100. To je uvodni odlomak veoma pohvalnog prikaza prvence Ane Vidović (*Anka i Stanka ili Dubrava Mojanka blizu Splita*, Zadar, 1841) što ga je Tommaseo prvi put objavio u *Gazzetta privilegiata di Venezia*, 1841, br. 220. Prvo djelo Ane Vidovićeve oduševljeno je pozdravio i Ivan Mažuranić (Danica ilirska, Zagreb, VII/1841, br. 25, str. 103-104). Dok je Tommaseo ovako hvalio Anin spjev »Il metro è qui l'epico delle genti illiriche, abbondante di sdrucchioli, e non dissimile da quel della greca tragedia. La narrazione, ch'è d'amore, se ne va questa e snella come nel canto del popolo suole: e la singolarità de' costumi vi si riflette in acconcio modo« (o. c., str. 348), Ivan Mažuranić pisao je s ushićenjem: »Kakovo prostodušje, kakova jednostavnost, kakova ljubav! A s istim prostodušjem i jednostavnosti upravo onom, koja se izvan *Omera* i *Osiana* nenahodi više nigdè, neg u naših narodnih pèsmah, spèvana je i pèsanca ista. U svemu se ogleda pravi, čisti narodni duh ilirski...« (o. c., str. 103). Ne zaboravimo ipak da je Tommaseo svoje kratke kritičke napise popratio riječima: »Scritti tra il 1840 e il 1842... non son lodi ma ringraziamenti, non biasimi ma desiderii, non giudizi ma affetti« (o. c., str. 331, bilj. 1). Na vijest o pripremanom izdanju pet kratkih junačkih poema Ane Vidovićeve (u Zadru, kod braće Battara), Ilija Rukavina zahtijevao je da pisci iz Dalmacije preuzmu novi, Gajev pravopis i, osobito, da svoj jezik očiste od talijanštine, aludirajući na niz takvih nedostataka u spjevu *Anka i Stanko* (Danica ilirska, Zagreb, VIII/1842, br. 9, str. 39-40). Nikola Štokan objavio je jednu prigodnu pjesmu u narodnom stihu kojom je neki anonimni Splitsanin pozdravio prvi hrvatski spjev Ane Vidovićeve (»Gospoda Ana Vidovićka«, *Danica ilirska*, Zagreb, XVIII/1864, br. 18, str. 141-143). U novije vrijeme o književnom radu Ane Vidovićeve pisali su Većeslav Heneberg (»Ana Vidovićeva, jedna zaboravljena romantičarka«, *Jugoslavenska žena*, Zagreb, IV/1920, sv. 5-6, str. 73/76; *Almanah jugoslavenskih žena za godinu 1921*, Zagreb, str. 3-13), Stje-

U to je vrijeme njezin suprug, Marko Antun Vidović, imao već nekoliko objavljenih knjiga, a svakako i neobjavljenih radova na talijanskom jeziku.¹³ Po njegovu vlastitom svjedočanstvu znamo da je već 1836. godine preveo na talijanski Kaznačićevu pjesmu u kojoj Dubrovčanin kori Dalmatinca zbog nebrige prema narodnom jeziku.¹⁴ Uzroke nazadova-

pan Roca («Pjesnikinja Ana Vidović», *Novi čovjek*, Sarajevo, III/1927, br. 3/75/, str. 29-30. i br. 4/76/, str. 42; «Ilirska pjesnikinja Ana Vidović», *Šibenski list*, 27. veljače 1957, str. 4) i Antun Barac (*Hrvatska književnost. Knjiga I, Književnost ilirizma*, Zagreb, 1954, str. 267-269, 306).

¹³ M. A. Vidović (Skradin, 1795-Zadar, 1868), kojega su neko vrijeme držali jedinim dalmatinskim pjesnikom i nasljednikom Nikole Jakšića, iako je kao talijanski stihotvorac zaostajao za nekim svojim suvremenicima, započeo je prijevodima iz dubrovačke književnosti. U *Raccolta di alcune amorose iliriche canzoni di Niccolò Ignazio Giorgi itd.* (Mleci, 1827) osjeća se utjecaj suvremene no epigonske talijanske ljubavne poezije, anakreontske ili čuvstvene, jednostavne i muzikalne, još uvijek pod dojmom Arkadije i njezinih nastavljača s početka XIX stoljeća. Po svjedočanstvu Đinka Sirovice («Važan predgovor», *Hrvatska riječ*, Šibenik, I/1905, br. 27) Vidović je tiskao i talijanski prijevod Đurđevićeve *Mandaljene pokornice* (Zadar, 1829) s predgovorom gdje «ilirski» naziva »jedinim, prvim i pravim jezikom svoga zavičaja«. Nešto kasnije je objavio svoj najopsežniji književni rad, prijevod Gundulićeva *Osmana* (Zadar, 1838) u oktavama po uzoru na Ariosta i Tassa, nespretnan i hladan iako bliži originalu od predromantičke »slobodne verzije« Nikole Jakšića. U četrdesetim godinama oduševljavao se izrazito romantičkim djelima Nikole Tommasea (*Fede e bellezza*, Mleci, 1840) i M. Kažotića (*Il Berretto rosso ossia Scene della vita morlacca*, Mleci, 1843). I sam je zatim napisao »povijesno-romantičku pripovijetku« u talijanskoj pjesničkoj prozi i hrvatskim desetercima *Il notturno assalto dei sessanta contro tre* (Zadar, 1848): to je opis neuspjelog napada crnogorskih odmetnika na kuću kapetana Tome Dapčevića u Dobroti. Vidović, koga je Kukuljević nazivao vatrenim domorocem («*Danica ilirska*, Zagreb, IX/1843, br. 23, str. 92), do kraja života je ostao uglavnom vjeran talijanskom jeziku. Uz nekoliko pjesama na hrvatskom, objavio je kasnije još nekoliko izdanja više ili manje prigodna karaktera (npr. *Sopra dedici avvenimenti storici nell'epoca della guerra della Crimea*, Zadar, 1856). Znatniji književni trud zahtijevalo su njegove romantičke tragedije u stihu *Nepomuceno Orsino* (Zadar, 1858) i *Daniano di Ragusa* (Zadar, 1862). U drugoj preporuča slogu, jer u bratoubilačkoj borbi i tirani i borci za slobodu otvaraju vrata stranoj dominaciji, no čini se da je to bila aktualna pouka autonomistički orijentiranog pisca u početku šezdesetih godina. Vidović se tada upleo u antianeksonističku polemiku knjižicom *Alla dieta provinciale della Dalmazia. Memoriale - Spomenica zemaljskom saboru dalmatinskom* (Zadar, 1861) u kojoj tvrdi da njegova domovina nije ni talijanska ni hrvatska već »slavijanska« (str. 3). U prigodnom spjevju *Lissa e l'I. R. Vice-Admiraglio Tegetthoff* (Zadar, 1867; prijevod D. Sirovice izišao je u Kunić četoj knjizi *Viški boj*, Zagreb, 1892, 1900.² 1907³), austrijsku pomorsku pobjedu ističe kao trijumf dalmatinskih mornara što su bitkom kod Visa obranili domovinu od stranog presuzanja. Pisao je književne kritike i kazališne prikaze. Preveo je nekoliko naših narodnih pjesama na talijanski jezik. Objavio je i dvije komedije kojima se radnja zbiva u Francuskoj (usp. Zarko Muljačić. »Deux comédies de Marco Antonio Vidovic«, *Annales de l'Institut français de Zagreb*, X-XI/1946-1947, str. 281-285)).

¹⁴ To je »Razgovor Dubrovčanina i Dalmatinaca u Zadru o narodnom jeziku« (usp. *Pjesme razlike Antuna Kaznačića dubrovčanina*, Dubrovnik, 1879, str. 33-38). Vidovićev prijevod »Dialogo tra un Dalmatino ed un Raguseo in Zara« izišao je u *Il notturno assalto dei sessanta contro tre* (str. 55-64). U istoj je knjižici liberalne i slavenske osjećaje potvrdio također talijanskom parafrazom smjele revolucionarne budnice »Avanti Slavi!« po srpskom originalu Jovana Sundečića (*Zora Dalmatinska*, Zadar, 1848, br. 42), gdje politički liberalizam tumači kao osjećaj bratstva među svim narodima, pa Talijanu i Nijemcu neće biti mrsko buđenje slavenske narodnosti. U pjesmi se spominje ban Jelačić, jedinstvo svih južnih Slavena i potreba da se oslobodi bosansko-hercegovačka raja.

nju hrvatskog jezika oni su vidjeli u stvaranju novog građanstva koje se iz praktičnih razloga i krivo shvaćene društvene afirmacije radije služilo talijanskim:

..... e nuova gente è scesa
Solo a guadagni intesa;
Taccio della straniera
Della Dalmata vera
Parlo, che qua si chiude
Ed estima virtude
Od ignorar o non curar l'idioma
Che illirico si noma
..... (str. 59–60)

Anu Vidović, a vjerojatno i njezina supruga, Tommaseo je prvi put susreo na parobrodu putujući iz Korčule za Dubrovnik. Taj susret nije bio bez značenja ni za proslavljenog književnika, pa ga je ovako zabilježio u svom dnevniku:

22 ottobre al 4 novembre - [.....] Sento un dramma della Vusio, donna senza lettere, ma dotata del senso dell'armonia. Un magiore tedesco ci ronza intorno per sentiere: poi cortese a me.¹⁵

O kojoj se drami radilo, ne možemo kazati sa sigurnošću; kasnije je Ana Vidovićeva objavila nekoliko »lirskih tragedija« u stihu na talijanskom jeziku.¹⁶ Parobrod na kojem su putovali bio je *Barun Stürmer*, jedan od prvih parnih brodova na našem moru, a datum je bio zasigurno 25. listopada, kada su ujutro isplovili iz Korčule prema Dubrovniku:¹⁷ Tommaseo na kratkom izletu do Kotora, a supruzi Vidović prema Dubrovniku gdje je Marko Antun tada službovao kao činovnik u preturi.

Tommaseo je uglavnom tačno ocijenio »ilirsku« pjesnikinju: bila je to žena bez školske spreme (a to je značilo i bez onih temelja iz klasične književne kulture što su se mogli najbolje steći za studija »humaniteta«), no obdarena pjesničkim osjećajem i živom maštom. Tu simpatiju i priznaje svojim književnim naporima, tada još anonimnim, očito je osjetila i Ana, koja je o tom susretu, odmah po dolasku u Kotor, napisala kraću prigodnu pjesmu na hrvatskom jeziku u 35 nerimovanih deseteraca s odmorom iza četvrtog sloga.¹⁸ U stihovima upućenim »Gospodinu Niku Tommaseu« – koji su, kako nam se čini, njezin prvi poznati nam pjesnički sastav! – naša prva novija spisateljica iz Dalmacije

¹⁵ Usp. N. Tommaseo, o. c. u bilj. 2, str. 320.

¹⁶ To su »Gelmina« i »Alva ed Ippia, vittime d'amore«, objavljene u *Mestizie e distrazioni* (Zadar, 1846), na str. 35–42. i 57–97.

¹⁷ Tako zaključujemo prema policijskom dokumentu što se čuva u Historijskom arhivu u Zadru (Presidijal, 1893, XII/3, 1, br. 180. p.).

¹⁸ Originalni rukopis ove neobjavljene pjesme čuva se u firentinskoj središnjoj nacionalnoj biblioteci među Tommaseovim papirima (sv. 144, br. 8). Potpun tekst vidi u *Prilozima*.

izražava zadovoljstvo što je putovala parobrodom, tim simbolom romantične želje za promjenom i putovanjem, i što je osobno upoznala književnika kojega je dotle željela makar samo vidjeti:

*Srećo moja vele ti zahvaljivam
Jesi meni blaga jesi bila
Da poznađem ti si učinila
Baš onoga koga sam žuđila
Samim okom mojem pogledati.
Al sam šnjime u govoru bila
Jesam šnjime jesam besidila.*

Prirodne ljepote južnodalmatinske obale i radost putovanja »brodom lagahnim« koji »po moru leti« kao »kralj od brodah« (da spomenemo neke od uspješnijih slika ove rane Anine pjesme) nadahnule su našu spisateljicu, koja je taj romantički motiv, doživljaj pejzaža i putnih promjena povezala s neočekivanom srećom novog prijateljstva. Kakve su razgovore vodili tom prigodom ne možemo znati, no njihovu prirodu možemo naslućivati prema Tommaseovim shvaćanjima i tadašnjoj svijesti o etičko-rodoljubnoj misiji među sugrađanima i sunarodnjacima ne zaboravljajući da je tih mjeseci bio osobito oprezan jer je znao da ga austrijski doušnici budno motre. Svega par dana ranije (između 16. i 20. listopada) napisao je prvi prozni sastav na materinskom jeziku (*Vidio sam zvizdu nove svitlosti – Uspomeni majke svoje!*), pa je vjerojatno bilo govora i o mogućnosti rada na narodnom jeziku. Odjek tih razgovora nalazi se u prigodnoj romantičkoj »kanconi« *Nicolò Tommaseo* u kojoj je M. A. Vidović dao jedno od svojih poletnijih literarnih ostvarenja. Shvaćanje sjetna pjesnikova lika što svijetli kao luč i svojom patnjom pokazuje put čovječanstvu u skladu je sa suvremenom poetikom romantičkog »vittimisma« u talijanskoj književnosti, a i ne samo u njoj. Od značenja je i činjenica da Vidović ističe Tommaseovo dalmatinsko podrijetlo i pripadništvo svim narodima:

*Chi è quel giovine che infelice
Par si mostri nell'aspetto
Che e chi 'l guata chiaro dice
Covo in cuore un grande affetto
Perigliose – ma amoroso
Che dal cielo in terra vien!*

*Non d'Italia ei figlio è nato,
Non d'Italia è solo amante.
L'ama Italia, ed onorato
Dalle genti tutte quante,
Nel suo affetto – il poveretto
Ha la fonte al suo patir.*

*Ansio e mesto, e senza pace
Quinci, e quindi egli s'aggira,
Pur risplende come face
Che in vederla ognun ammira,
Come lampa – che divampa
E non cessa mai brillar.¹⁹*

¹⁹ Usp. M. Zorić, *Marko Kažotić i romantička književnost u Dalmaciji na talijanskom jeziku*, Zagreb, 1960 (disertacija), str. 46.

Poslije jedanaest dana putovanja Tommaseo se vratio u Šibenik u nedjelju 3. studenoga navečer, i to kopnenim putem iz Trogira. Dočekalo ga je dvadeset pisama, latinski stihovi G. Palmeda i spomenute dvije pjesme Vidovićevih. Bili su to trenuci u kojima se Tommaseo osjećao u intimnoj slozi s rođacima i prijateljima, u skladu sa svojim težnjama i jednostavnim životnim stremljenjima sunarodnjaka, kojima se približio obnavljajući poznavanje materinskog jezika i napisavši svoje prvo hrvatsko djelo u šibenskoj ikavici. Prožet nabujalom romantičkom osjećajnošću i željom da obuhvati nekom blagom dobrotom sve koji su mu se obraćali, bio je sklon ganuću i suzama zrela čovjeka obogaćena gorkim iskustvima i bolom što ga je kadšto i sam tražio. Boje vedre i ugodne jeseni pridonosile su osjećaju unutarnje »punine«, kao i nešto bolje zdravstveno stanje:

8 - Tornato, ritrovo venti lettere in undici di d'assenza. Il Dragazzo²⁰ sempre buono: sepre buona la mia Marianna²¹ . . . . Il Popovich buon maestro d'illirico a me: legge il mio lamento sulla mamma²² alla Marianna che piange. L'Anna Vidovich e suo marito mi mandano versi amorevoli: il Palmedo mi manda versi latini . . . . Della salute meglio.

10 - Lieto sole, sonno quieto. Il cugino Giovanni²³ mi parla delle cose sue: mi commovo. Dolce colloquio coll Cortellini²⁴. Leggo le leggende del Cacicch. Addio al pretino Bellamarich: nel dargli un bacio m'intenerisco. Passeggio a lungo col Popovich.

11 - Lieto di sonno quieto. [. . . . .] I contadini del paese mostrano di volerli bene . . . . .²⁵

Primivši u petak 8. studenog stihove Ane i Marka Antuna Vidovića, Tommaseo je odmah napisao pjesnički odgovor, i to u obiteljskom vrtu izvan gradskih zidina.²⁶ U utorak (12) se nalazio u Tijesnu, na imanju

²⁰ Josip Dragazzo, oženio se sestrom Ante Banchettija, muža Tommaseove sestre.

²¹ Marianna Banchetti, Tommaseova sestra. Umrta je 1876, u dobi od 69 godina (usp. *Il nuovo cronista di Sebenico*, Trst, II/1894, str. 25).

²² Prva Tommaseova proza na našem jeziku započinje riječima: *Vidio sam zvizdu nove svitlosti* . . . Objavio ju je prvi put u knjižici *Dell'animo e dell'ingegno di Antonio Marinovich. Memorie*, Mleci, 1840, str. 148-150.

²³ Tommaseov rođak Zane (Ivan) Kevešić upravljao je kasnije njegovim dijelom očeva imanja. Umro je u Šibeniku, u rujnu 1850.

²⁴ Ante Cortellini, (1788-1868), šibenski posjednik, često se spominje u Tommaseovoj korespondenciji sa Špirom Popovićem. U jednom tajnom policijskom dopisu oba Tommaseova prijatelja nalaze se zajedno: Popović kao Tommaseov prijatelj i dopisnik, sav predan čitanju spisa revolucionarne tendencije; veoma neprijateljski raspoložen prema Austriji, otkrio je svoje namjere godine 1848. kada je, prvi, potaknuo formiranje narodne garde u Šibeniku. O Anti Cortelliniju kaže se da je veoma nadaren i voljen među mladim svijetom, pa su ga nazvali »la peste di Sebenico«; i on je neprijatelj Austrije, sklon talijanskoj revoluciji i, kao prijatelj Tommaseov, uvijek podržavač njegova načela (usp. B. Franchi, »Per la storia della Dalmazia nel Risorgimento«, *La Rivista dalmatica*, Zadar, XX/1939, fasc. I, str. 3).

²⁵ Usp. N. Tommaseo, o. c. u bilj. 2, str. 321-322.

²⁶ Taj vrt posjećivao je već u mladosti: »Il sentimento delle bellezze di fuori si veniva svolgendo più lento. Ma potevano in me sempre più l'amore del verde e de' fiori e degli uccelli, e i primi brividi dell'autunno, e i piaceri della convalescenza, e l'affetto della sorella, mia sola compagna, cara a me per unanime sentire e per la

Banchettijevih: tamo je, ugodno raspoložen, dotjerao prigodne stihove upućene Ani i njezinu suprugu.²⁷ Za svoj odgovor preuzeo je motive iz jedne i druge pjesme (putovanje parobrodom uz dalmatinsku obalu, pjesnik-patnik koji trpi zbog preobilja čuvstva) razvijajući ih i dajući im dublji etički i poetski smisao. Brzi parobrod slika je prolaznosti ljudskog života koji je »dim i pjena i mukao zvuk«; pjesnik-lutalica prikazan je kao hodočasnik koji skuplja boli i radosti, smione i čedne osjećaje ljudstva u zemljama koje posjećuje.²⁸ Konačno, svoje »skromne« stihove (u stvari odlomke namjerno nedovršene pjesme u kojoj se obraća najprije Ani a zatim i njezinu suprugu i u kojoj tačkice upozoravaju čitaoca da pjesnik neke stvari nije mogao izreći) »uokvirio« je proznim dijelovima u kojima još jednom izražava ljubav i poštovanje prema »ilirskom« jeziku. Tako je nastao ovaj fragment u prozi i stihovima, tiskan u knjizi *Scintille* (Mieci, 1841) odmah iza onih *Iskrica* u talijanskom prijevodu za koje je policijska cenzura dala Tommaseu *imprimatur*:

Tardi sentii la bellezza di questa veneranda favella, e breve soggiorno nel luogo dov'ella è parlata mi concessero gli altri intendimenti della vagante mia vita. Ma come io l'ami, dicano questi semplici versi i quali rispondono a versi illirici che da una ingegnosa donna, e italiani che dal Marito di lei mi furono indirizzati dopo una gita che col vapore si fece insieme lungo le coste dalmatiche.

*Senza remo e senza vela
La sua possa in grembo ei cela,
Mentre siedi, e queta versi
De' tuoi versi l'armonia,
Mugge il legno e corre via
Anelando: e la verdura
D'un bel seno o d'un'altura
A fermarsi invan lo invita.
Così fugge, Anna, la vita:
Fumo e schiuma e cupo suon.*

*Ahi di verde, Anna, spogliati
Vedi i sassi in cui siam nati.*

*.....
Possa in noi non l'orba fame
D'oro vil, d'onore infame*

serena mestizia che ingentiliva la semplice anima sua. Con lei cogliere erbe odorose in un orticino fuor di porta, con lei gioire del primo sbocciar d'una rosa, del primo biancheggiare d'un mandorlo; con lei e con nostra madre passeggiare sull'alba la state per l'inameno paese, ma bello del cielo purissimo e dei liberi soli...« (usp. N. Tommaseo, *Memorie poetiche*, Bari, 1964, str. 15).

²⁷ »I versi al Vidovich, composti sabato in orto, sotto un bel sole fra fiori, correggo a bell'agio, assai dolcemente [...] Buoni a me gli abitanti di Stretto: rammentano con riverenza mio padre« (N. Tommaseo, o. c. u bilj. 2, str. 322).

²⁸ To je zametak shvaćanja o pjesnikovoj etičko-humanomj misiji, koje će, nešto kasnije, izraziti i ovako: »Slavo sangue anco a me batte in cuore; e le glorie della gente slava desidero, i falli compiangio. Ove sono infelici, ivi è la mia patria; e il Dio degli oppressi è il mio Dio« (usp. »Per albo di Donna Russa«, Krf, ožujka 1850, u N. Tommaseo, *Il secondo esilio*, Milan, 1862, vol. I, str. 27; N. Tommaseo, *La donna*, Milan, 1872² str. 335).

*Ma d'austera e umil grandezza,
Ma di fede e di bellezza
La divina ambizion.*

*I cuor nostri appura intanto
E addolcisci, Anna, col canto.
Così suol, cantando, snello
Transvolar gracile uccello
Su per povere campagne:
Così canta ed ora e piagne
Squilla umile a tarda sera,
E rinnalza alla preghiera
Lo sviato uman pensier.*

*A te provida la sorte
Fu d'unanime consorte
E di figlio, Anna, simile:
Lieti a te, coppia gentile,
Volgan gli anni: ma soventi
La memoria de' piangenti
Si confonda al tuo goder.*

*La pietà dell'altrui pene
Fa più vero il nostro bene.
Pria che a me si serri il cuore
A sentir l'altrui dolore,
Prima, o Dio, morir vorrei.
. . . . .
. . . . . ma la pietade
Di chi langue e di chi cade
M'è il più santo infra gli amor.*

*Coppia amica, il pellegrino
Che trovasti in tuo cammino
Fa talor che tu rammenti.
D'altri cieli e d'altri venti
Contr'al soffio e sotto il raggio
Fia seguace al mio viaggio
La tua voce, o pio cantor.*

*D'ogni terra ond'io passai
Colsi e meco in sen recaì
Dolor sacri e gaudii schietti,
Pensier baldi e umili affetti.
Così mille fior che fanno
In bel campo al giovin anno
E ghirlanda e vestimento,
Quasi un tacito concerto
Mescon d'aure e di color.*

Meno infracesata d'altre parecchie è la razza illirica: ma non abbastanza fedele alla natura intima sua.²⁹

Potaknuta Tommaseovom pohvalom i čašću koja joj je bila ukazana tim stihovima, Ana Vidovićeva javila se još jednom pjesmom, ovaj put od 18 talijanskih strofa sa po četiri osmerca. Prihvatila je motive naznačene u Tommaseovoj pjesmi, no proširujući ih s više ili manje uspje-

²⁹ Usp. N. Tommaseo, *Scintille*, Venezia, 1841, str. 50-52.

ha i logičke nužnosti; zadržala se osobito na motivu sudbine, insistirajući na različitosti reakcija pred iskustvom patnje. I ona je pozivala Tommasea da ne zaboravi rodni kraj u kojem ima prijatelja i srodnih duhova, a završila je romantičkim motivom sunčeva zalaska i blagog povjetarca što će mu iz krajeva oko Krke donijeti topao pozdrav Anin i njezine obitelji.³⁰

3. Supruzi Vidović nisu mogli objaviti stihove upućene Tommaseu. Mada je velikom Šibenčaninu bio dopušten povratak iz prognanstva i boravak u austrijskim zemljama, na njega se strogo pazilo, osobito godine 1839. za prve posjete Dalmaciji. To nije bilo bez razloga, jer su njegovi kritički pogledi na apsolutistički režim bili dobro poznati, a isto tako i velik ugled što ga je uživao u dalmatinskom obrazovanom sloju. S obzirom na to da se radilo o »bjeguncu« kojemu je bilo »opušteno« i dopušteno da se vrati u domovinu, Tommaseo je morao paziti na svaku riječ, kako ne bi pomutio »javni red i mir«, dok su lokalne policijske vlasti uporno bdjele da »poznati politički književnik« ne izazove neprilike koje bi mogle iskoristiti talijanske i francuske novine. Znalo se i na službenom mjestu za njegov ugled u Evropi, iako se smatralo da nije tako velik kao što su to držali njegovi oduševljeni poklonici u domovini.³¹ Kako je Tommaseo osjetio taj oprezni ali sistematski nadzor, prema tim se uvjetima i ponašao. Ipak nije propustio da nagovijesti svoje pravo mišljenje, makar i u uvijenu obliku, podstičući na slogu i ljubav prema puku i, osobito, ukazujući na mogućnost da se inteligencija i građanstvo uopće vrati prvobitnim vrlinama neiskvarena naroda. S nekima je govorio otvorenije (Š. Popović). Tadašnja literarna aktivnost sama po sebi imala je, kako u Italiji tako i u južnoslavenskim zemljama, nedvosmislen praktičan cilj: buđenje nacionalne svijesti, mobilizaciju što većeg broja sunarodnjaka i demokratizaciju kulture što je iz aristokratskih salona trebala prijeći u građanske domove. O tim je potrebama (iako možda s jače naglašenom etičko-mističnom notom) Tommaseo zasigurno govorio i s Anom Vidović, a svakako i o nužnosti da se piše na narodnom jeziku i tako približi slavenskom puku. Time se njegova djelatnost i utjecaj podudarao, makar i približno i privremeno, s našim nacionalnim buđenjem i aspiracijama »ilirskog pokreta, kojega se prisutnost počela jače osjećati i na jadranskoj obali.³²

³⁰ Tekst ove pjesme (»A. Nicolò Tommaseo /Anna Vidovich/ Canzone«) vidi u *Prilozima* (2).

³¹ Brojne podatke o odnosu austrijske policije prema Nikoli Tommaseu nalazimo u Historijskom arhivu u Zadru (Presidijal, 1839, XII/3, 1), no o tom drugom prilikom. Usp. Giuseppe Praga, »Il ritorno di Tommaseo dal primo esilio«, *Archivio storico per la Dalmazia*, Rim, XII/1938, vol. XXIV, fasc. 143, str. 402-433.

³² Spomenimo, kao manje poznatu činjenicu, da je Špiro Popović još 1839. i to prije poznanstva s Tommaseom, pokušao osnovati u Šibeniku »ilirsku čitaonicu«, no njegovu molbu odbile su političke vlasti (usp. M. Zorić, »Nicolò Tommaseo e il suo maestro d'illirico«, *Studia Romanica et Anglica Zagrebensia*, 1958, br. 6, str. 65. bilj. 2).

Tim duhom bit će prožeta i kasnija suradnja Tommaseova s Markom Antunom Vidovićem. Iako to nije predmet ovog priloga, spomenimo da je Tommaseo nastavio održavati vezu s Vidovićevima, uglavnom s Markom Antunom, koji mu je uputio veći broj pisama, a kojemu je i sam par puta pisao i kojega spominje u svojoj korespondenciji sa Špirom Popovićem. Preko Marka Antuna dobio je Aninu zbirku narodnih pjesama iz Dalmacije³³ i niz savjeta prilikom prevođenja »ilirskih« pjesama na talijanski. Činjenica što se Tommaseo gotovo isključivo obraćao baš Marku Antunu Vidoviću, a ne njegovoj supruzi, koja je zapravo prva osjetila ljepotu naše narodne pjesme³⁴ (Marko Antun davao je ipak prvenstvo staroj dubrovačkoj književnosti koju je marljivo prevodio na talijanski jezik), lako se može objasniti njegovom većom kulturom, no i Tommaseovim obzirima i moralnim skrupulama, jer se valjda bojao da bi redovitom korespondencijom s lijepom i čuvstvenom Anom mogao dati povoda sumnjama. Možda je to i bio povod onom nepotpisanom spisu koji je Ana Vidovićeva primila i na koji je odgovorila hrvatskom pjesmom u rimovanim deseteračkim dvostihovima u kojoj mu obećaje da će poraditi na utemeljenju »sloge«, ili »jednodušija« – kako se ona izrazila.³⁵

Ona se ipak još jednom obratila velikom sugrađaninu. Bilo je to na izmaku šezdesetih godina, kada je upravo ostala udovicom, a njezin je sin jedinac, Bonaventura (koga je Tommaseo spomenuo u navedenoj pjesmi), napustio činovničko mjesto u austrijskoj upravi i uputio se u slobodnu i demokratsku Italiju, gdje je mislio lakše ostvariti svoje književne i filantropske aspiracije. Bio je to težak trenutak za staru i osamljenu pjesnikinju koja je tako ostala i bez voljenih unučica i, naravno, u brizi zbog nepromišljene odluke sina koji se uputio u neizvjesnost bez ikakve podrške. Tada se ona, kao i toliki drugi Dalmatinci u sličnim prilikama, obratila Tommaseu, zahvaljujući mu i za topao prijem na koji je njezin sin naišao u Tommaseovu domu u Firenci (14. kolovoza 1869) i, drugi puta, moleći ga da joj uputi njegovu adresu u Firenci ili Mlecima, kuda je Bonaventura namjeravao otići u potrazi za namještenjem (23. listopada 1869). U prvom pismu poslala mu je i jednu talijansku pjesmu u kojoj je majčinska zabrinutost jače izražena negoli u pismu.³⁶ No još prije Anine smrti (1879) sin Bonaventura vratio se u

³³ O Tommaseovoj korespondenciji s Markom Antunom Vidovićem izvjestit ćemo drugom prilikom. U knjizi *Canti popolari illirici* (Mleci, 1842) Tommaseo je pisao: »...ricca messe di canti nuovi debbo io alle cure del Signore Marco Vidovich: uomo onerevolmente innamorato degli studi gentili; e alla cortesia dell'egregia consorte di lui, autrice anch'essa, la quale da'teneri anni serbava in mente quelle schiette armonie, e si compiacque di farcene dono« (str. 38).

³⁴ O tom je Marko Antun pisao Nikoli Tommaseu: »Più degno è il merito di Anna Vidovich come quella, che la prime e m'acciava, e m'invogliava alla raccolta dettandomi, con saggio di non comune reminiscenza, que' primi Canti, che Le ho spediti« (iz neobjavljenog pisma što se čuva u firentinskoj Središnjoj nacionalnoj biblioteci u Tommaseovoj ostavštini, sv. 144, br. 10).

³⁵ Tekst pjesme »Krasnome Gospodinu/Gospodin Niko Tommaseo« vidi u *Prilozima* (3).

³⁶ Tekst pjesme (bez naslova) vidi b *Prilozima* (4).

Dalmaciju nakon uzaludnih pokušaja da se namjesti u Italiji (obraćao se Emiliju Tipaldu, Tommaseovu prijatelju i utjecajnom Damatincu Federiku Seismit-Dodi), najprije u Zadar, a onda, konačno, u Skradin. Ipak je, nešto kasnije, objavio u Livornu dvije knjižice: alegorijsko-socijalnu dramu u šest činova, *L'insurrezione erzegovese. La Slavia – il Mondo* (1875)³⁷ i raspravicu *Idee accennanti al modo di togliere il pauperismo presentate ai filantropi ricchi, agiati e poveri* itd. (1876) kojom je pokazao iskrenu zabrinutost zbog nekih bitnih društveno-ekonomskih problema što su tištili suvremeno ljudstvo, osobito u zapadnoevropskim gradovima, kao i temeljni, idealistički i klasno ograničeni stav u pokušaju rješavanja nekih pitanja na koja je naučni socijalizam već bio dao svoj odgovor.

*

Ana Vidovićeva nadživjela je i supruga i Nikolu Tommasea i, mada se pisanjem bavila gotovo do zadnjeg časa, u posljednjim godinama života našla se po strani od glavnog toka nacionalne književnosti. No njezino ime zadržalo se ipak na stranicama književne povijesti hrvatskog naroda koji neće zaboraviti osjećajnu i, u biti, optimističnu poruku šibenske pjesnikinje koja je u vremenu kulturnog mrtvila i prevlasti tuđinskog duha otkrila u narodnom jeziku i poeziji snažan poticaj stvaralačkoj radosti i originalnom pjesničkom oblikovanju. Tom povratku narodnoj tradiciji i jednostavnoj ali upornoj vjeri u budućnost koristio je, makar i djelomično, susret s Nikolom Tommaseom, kao i njegove riječi ohrabrenja koje joj je izrekao ili napisao u trenutku kada se ona još nije bila predstavila našem, tada malenom, no veoma poletnom književnom svijetu.

PRILOZI

Donosimo ovdje dvije hrvatske i dvije talijanske Anine pjesme upućene Tommaseu, jer su, koliko nam je poznato, neobjavljene, a smatramo da su svi njezini književni sastavi od interesa za našu književnu i kulturnu povijest. Čuvaju se u firentinskoj Središnjoj nacionalnoj biblioteci u Tommaseovoj rukopisnoj ostavštini (sv. 144, br. 8).

Hrvatske stihove objavljujemo u modernoj transkripciji, no poštujući uvijek osobine (i mane) njezina jezika i izraza. Dodajemo da je Ana Vidovićeva tada još pisala starijim dalmatinskim načinom (č = c, ć = ch, š = sc, ž = x, lj = gl, nj = gn, đ = gi, c = z, g = gh itd., a upotrebljavala je kadšto i dvostruke suglasnike iza kratkog sloga). Njezini talijanski stihovi i prozni prijevodi hrvatskih pjesama pisani su prema tadašnjim normama talijanskog književnog jezika i pravopisa, no s nekim greškama koje ovdje ne donosimo da bismo olakšali čitaocu razumijevanje teksta. Spomenimo ipak da je tih omašaka manje u ranijim sastavima, napisanim za života Anina supruga, koji je polazio talijanske škole u Dalmaciji i Italiji, a znatno ih je više u pismima i stihovima koje je uputila Tommaseu u dubokoj starosti kada nije mogla računati na pomoć supruga.

³⁷ Usp. M. Zorić, »Odjeci sa slavenskog Balkana u književnosti Treće Italije«, *Godišnjak II* Balkanološkog instituta Naučnog društva NR BiH, Sarajevo, 1961, str. 187–189.

1.

*Stiha**Gospodinu Niku Tommaseu*

Evo mene u Kotoru gradu,
 Prošla jesam zemlje i krajine,
 Prošla jesam more i planine.
 Brod lagahni kê po moru letiš
 Tebi vjetra nijedan, ne smeta
 Oganj tebi vesla i jedra daje,
 Ti želanije od putnikah jesi;
 Ko prinosiš od grada do grada
 Ovdje ukercaš, tamo iskercivaš,
 Staneš malo, ter opet zadimiš,
 Pak se uputiš kako kralj od brodah.
 Jesam s tobom i ja putovala,
 U te jesam junaka poznala
 Pun razuma i hitrosti čudne.
 Srečo moja vele ti zahvaljivam
 Jesi meni blaga jesi bila
 Da poznadem ti si učinila
 Baš onoga koga sam žudila
 Samim okom mojim pogledati.
 Al sam šnjime u govoru bila
 Jesam šnjime jesam besidila.
 Nu čestiti mudar gospodine
 Primi od mene ovo malo stiha
 Ja ću često tebe spomenuti
 Često će mi u pameti doći
 Da sam s tobom planine gledala.
 Nu i sada na misli mi dođe
 Ona spila u kom stablo staše
 I u njedru Monastir imaše;
 Znaš junače ti si tad mi reko
 Da ja mogu od nje popjevati
 I kû zgodu hitro razmišljati.
 Al je dosta sada da ja kažem
 Da sam s tobom tudjer prohodila
 I veselo s tobom nju vidila.

*Ana Vidović**Versi**Al Signor Nicolò Tommaseo.*

(Traduzione dall'Illirico.)

Eccomi in Cattaro. Trascorsi terre e contadi, mari e monti.

Agil naviglio che voli sul mare, te nessun vento frastorna, il fuoco ti somministra e vele e remi, tu dai viatori sei desiderato.

Quei che trasporti da città in città, quà imbarchi e là sbarchi, ti soffermi, e tosto nuovamente fumi, e riprendi il cammino come re dei navigli.

Anche io ho in te viaggiato, in te un valente conobbi pieno di scienza, e sorprendente sagacità.

O mia fortuna sommamente ti ringrazio. Sì, sì, tu mi fosti generosa, tu facesti che io conosca giusto quello che io desiderava anche soltanto vedere.

Ma io con lui ho parlato, ho con lui conversato.

Orbene avventuroso, e sapiente signore ricevi da me questi pochi versi.

Io spesso ti ricorderò, spesso mi caderà in mente che teco guardava sui monti.

Ed anche adesso mi sovviene quella grotta che un albero ed un monastero in se conteneva.

Ti ricordi, tu mi dicesti che io potrei di quella grotta cantare, e qualche avventura scaltramente immaginarmi.

Ma per ora basti che io narri essere io teco per colà passata, aver io lieta con te quella grotta veduta.

2.

A Nicolò Tommaseo

Anna Vidovich

Canzone.

Quanto dolce nel mio core
Scese il suon de' carmi tuoi,
Graziosissimo Cantore,
La mia penna dir nol sà.

Col mio incerto e debil canto
S'oso dunque a te venire,
De' tuoi versi è solo il vanto
Che a me diero nuovo ardir.

Non sia, dunque, no, che audace
Tu m'estimi, e di mia voce
Deh! soffrir ti piaccia in pace
Il modesto sussurrar.

Come è ver che a noi mortali
È segnato un cammin breve!
Pur non tutti abbiamo eguali
E le gioie ed i martir.

Vari sono in noi gli affetti
Di diversa temprà i cuori,
V'ha chi accusa co' suoi detti,
Chi in sembante il suo patir.

V'ha chi cela i suoi contenti,
E qual fosse un infelice
Solo accenna rei tormenti,
Che soffrir gli fa il destin.

V'ha chi acuto duol nel petto
Forte chiude, e a ognun si mostra
Tranquillissimo in aspetto
Come esente da ogni duol.

Or chi mai fra tanti affetti
 E in pensar così svariato,
 Chi godrà puri diletta,
 E l'eletto chi sarà!

Ben lo veggo, e non m'inganno,
 Quei, che a te simile han l'anima
 Saran senza d'ogni affanno,
 Puro, eterno il ben godran.

Chi in sé paga un'anima bella
 Dela propria sua virtude
 Più risplende, e più s'abbella
 E divina ed immortal.

O amistade santa, e cara,
 Tu soave scaldi il seno
 Se per anima si rara
 Sol germogli, e sorgi in cor.

Ed in sì fuggevol vita
 Compagnia brama chi mai,
 Chi potrebbe più gradita
 Che non fosse a te simil?

Pur lontan dal tuo terreno
 In noi tutti di te privi...
 Godi, e il meriti, a Italia in seno
 Sotto cielo si gentil.

Ma i pensieri tuoi talora
 Siano sacri al patrio suolo,
 Sì saravvi in esso ognora
 Chi sovente pensi a te,

E del Tizio al ciel rivolto
 S'egli avvien che il guardo giri,
 Qualche volta in te raccolto
 Pria che a notte abbassi il vel,

Giusto allor che spare il sole,
 Così bello in suo partire!
 Quando in cor sensibil suole
 Mille affetti ridestar;

Bisbigliar se mai ti senti
 Tra l'alloro del tuo crine
 Zeffiretto, che gli accenti
 Par esprima in suono uman;

Pensa allora che Anna unita
 Al consorte ed al figliolo,
 A quel zeffiro diè vita
 Degli addio lor messaggier.

3.

Krasnome Gospodinu

Gospodin Niko Tommaseo

Nisam štila stiha dočekana
ali kniga jedna bi mi dana,

ni sreću znati sam imala
na što gleda, od kud men je dopala.

Tražih ime jedno potpisano
ime nidno vidoh udjelano.

Nut poznadoh, treba meni reći,
rukopisan njesno u mojoj smeći.

Vidoh tebe, u nje ja teb poznala,
Gospodine, i velika te hvala.

Nut kao moliš, i žudiš tvê dušije
neka se utemelj jednodušije!

Al ja molim jošter da Bog daje
svako dobro Tebi na sve kraje!

Kad putuješ, gdi ćeš boraviti
svag će ovo požuda naša biti.

Ana Vidović

Al Gentilissimo Signore

Il Signor Nicolò Tommaseo.

Non ho letto i versi aspettati, ma un foglio mi fu dato, e non ebbi la sorte di sapere a che intenda, e donde a me toccò.

Cercai un nome sottoscritto, e nome veruno vidi espresso.

Pure conobbi, mi è forza dirlo, il suo manoscritto nella mia confusione.

Vidi Te, in lui Te conobbi, o Signore, e grandemente Te ne ringrazio.

E come preghi, e dall'anima desideri sia che la concordia si rassodi!

Ma io ancor prego l'Iddio che dia a Te ogni bene in ogni luogo!

Ovunque viaggerai, ovunque soggiornerai, sempre questo sarà il nostro desiderio.

4.

Mentre nel duolo languiva oppressa
Gridò una voce Anna ti desta!
Udi il tuo pianto un angel pio!
E a te pietoso soccorso appresta!,

Piangi il consorte! pe' figli cari
Pietà richiedi misera Madre!
Ah! ti conforta, va sì chi or vole
Esser de figli tuoi anche il padre!,

È raggio, è luce del ciel divina
Ei che a miei figli or porge vita
Ah! sì, lo scorgo, è un cuor angelico
Lui che mi rende a nuova vita.

E sì, qual padre i figli miei
Uomo benefico te avranno caro!
Sebil tuo favore loro tu desti
Oh! alma dolce, del spirto raro

Beato sei se pago godi
L'alma diletta di altrui giovare!,
E sei, Nicolò, tu sei quel desso
Che togli il misero da pene amare!,

Colei che un giorno di te cantava
Che sempre arridati fausta la sorte,
Ti giura, o degno, pregherà ella
Fino che il labbro le chiuda morte.